

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

„Az emberiség funkciója lényegileg szellemi és közvetítői, amit az egész teremtés javára kell gyakorolnia. Ha elhanyagolja, az egész teremtett világ megszenvedti azt. Emiatt a növények és állatok tanúságot tesznek az emberek jelenlegi generációja ellen az ítélet napján, a természet védelmével és a kegyetlenség megelőzésével foglalkozó társaságok ellenére is.”

Lord Northbourne

A ki látta Matteo Garrone *Gomorra* című filmjét, mely a nápolyi maffia működését mutatja be, többek között tudomást szerezhetett arról is, hogyan lehet gondok és „következmények nélkül” eltüntetni nyolcszáz tonna vegyi hulladékot a természetben. Másfelé tekintve, nem kell túl nagy erőfeszítéseket tennünk ahhoz sem, hogy megtudjuk, a kémiai módszerekkel történő élelmszerhamisítás ma már mindennapos: úgyszólván köztudott, vagyis közbeszéd tárgya, hogy a „felvilágosodás” következményei ilyenformán módszeres emberirtást jelentenek. Ritkaságszámba megy, és tanulmányok jelennek meg, ha egy élelmiszerről kiderül, nem tartalmaz semmilyen mérget, vagyis azt szolgálja, amit normális esetben szolgálnia kellene – az egészséget. A tisztaságra való törekvés óriási méreteket ölt napjainkban, mégis sokak számára úgy tűnik, ennyi szemét és mérget nem volt még az emberben és körülötte. Soha ennyi „izmus” és eszme nem kavargott a történelemben, s mintha soha ennyire szellemtelen, eszmék iránt közömbös emberiség nem élt volna. Tolerancia, egymás segítése, tisztelet és elfogadás, fejlődés, fenntarthatóság, szabadság, az élethez való jog, védj a környezetet és mentsük meg a kihaló félben lévő fajokat. Előnt bennünket a test–lélek, ember–környezet harmóniáját dicsőítő felhívások, az alternatív gyógymódok, bioboltok, gyógyszerek, teák, homeopátiás szerek tömkelege. Minden sarkon meditációs centrumok, orvosi rendelők várnak, ahol orvosok, lélekgyógyászok hada küzd az egészségért, lelki fejlődésért, test és lélek harmóniájáért. Aztán jön a környezetvédők, ökológiai szakemberek garmadája a környezettel való harmóniáért, a fenntartható fejlődésért, „ne szemetelj”, „tudatosan vásárolj”, „ne használj sok papírt”, „szelektáld a hulladékot”, „vásárolj bio élelmiszert”. Embert és környezetét tekintve minden irányból jó szándékú, hangzatos szavakat hallani, jobban megnézve a tényleges helyzetet azonban látható: nem arra haladunk, amerre szeretnénk. A kulcsfontosságú területeken, legyen szó egészségügyről, közoktatásról, vidékfejlesztésről vagy éppen a környezetvédelemhez nélkülözhetetlen jogalkotásról, látszatintézkedések történnek, s mindez – miközben igen sok előrelépésről beszélünk – idővel a környezetünkben is előbb-utóbb láthatóvá válik.

Elég szétnéznünk az utcákon, hogy lássuk, hiába a programok és az igyekezet, a lakossági (környezet)tudatosság létezése jelenleg illúzió, önámítás, amelyben nyugodtan elélegélhetünk úgy, hogy közben társadalmi szinten továbbra is nagy tehetetlenségű, rendkívül negatív folyamatok megerősödéséhez asszisztálunk. A válság minden dimenziója (lélektani, kulturális, társadalmi, gazdasági, környezeti stb.) kiteljesedőben, lényeges változások mégsem történnek. Miért? – Tehetjük fel a kérdést. Meglehet, éppen azért, mert az okokat nem a problémák megnyilvánulásának szintjén, hanem mélyebben kell keresnünk, megoldásukat pedig a gyökereiknél kell kezdenünk.

*

Egyik előadásában László András nagyon fontos gondolatokat fogalmazott meg e tekintetben:

„A földi életnek nyilvánvalóan van értéke, érvénye és értelme, de csakis akkor, ha az örökkévalóságba való betagozódottság keretei között ragadjuk meg és mutatjuk fel. [...] Ha az életnek nincsenek meg a szellemi alapjai, akkor az élet vegetálás, nem pedig emberi élet. Az emberi életnek joggal csak olyan életet nevezhetünk, amelybe be van kalkulálva az élet meghaladása.

A különböző keresztény tanítások beszéltek arról, hogy az embernek van teste – akár több, különböző szinten felfogott teste –, és van lelke – mégpedig több, különböző szinteken élő lelke. Az egyik léleknek az *anima nutritiva* vagy *anima vegetalis* vagy *anima vegetabilis* vagy *anima vitalis* vagy *anima vitabilis* nevet adták, és az mondták, hogy ez az *anima* (a görög *pszükhé*) minden élőnek a *formája*; – a benső forma – a *forma interna* – értelmében. Ezzel a lélekkel minden növény, minden állat és minden ember rendelkezik – mondták még a skolasztikus időkben is a tanítások.

A lélek egy következő fokozata az *anima animalis* vagy *anima sensitiva* vagy *anima sensibilis*. Ez már csak az állatnak van – mert az állat *érez* –, a növénynek viszont nincs. (Bizonyos kezdeményei a növénynek is jelen vannak, mert a növény is tud bizonyos mértékig érezni, bár érdekes módon sokkal inkább a maga *környezetében*, mint önmagában.) *Anima vegetabilis*a tehát az állatnak is van, meg a növénynek is, de *anima sensitivája* – mondhatjuk – csak az állatnak és az annál magasabb fokon álló létezőnek.

Az emberről ugyanekkor azt tanították, hogy az embernek van teste is, van *anima vegetabilis*a is, van *anima sensitivája* is, és van *anima spiritualis*a is, vagyis szellemi lelke, ami halhatatlan. *Anima spiritualis et immortalis* – halhatatlan szellemi lélek.

Ha az ember életét valaki a létminimum szintjén ragadja meg, akkor ez megfelel annak, hogy az embert – szinte a »növényi« szinten fogja fel. Ebből a létminimumból pedig csak egy vegetáció következik, az például, hogy valaki kinn áll az esőben, és száraz kenyeret eszik. A létminimumból már az sem következik, hogy ezt egy lakásban csinálja. Mindaz, ami a létminimumból következik, már a szorosabban vett »állati« létre sem elegendő.

Ezeket a szempontokat szem előtt tartva mondhatjuk, hogy a jótékonyabb – »egyen- és társadalombarát« – elgondolások már az »állati« lelket (az »érző« lelket) is bekalkulálják az emberi lénybe, amikor az ember kulturális igényeinek a kielégítésére tesznek erőfeszítéseket. Mert bármily furcsa is legyen, ezeket az igényeket valójában még nem a szellem körébe kell sorolnunk.

És végül feltétlenül fel kell tennünk a kérdést, hogy hol vannak a jelenkorban azok, akik arrogálják, hogy az emberi lény spirituális lelke alapján is hozzájusson ahhoz, amihez hozzá kell jutnia? Ma ezt egyszerűen senki sem veszi figyelembe.¹

A problémák gyökere tehát sokkal inkább ott keresendő, hogy *az emberek beállítottságának, benső és külső irányultságának vannak-e transzcendens vonatkozásai*. Életükben van-e valami nyoma, hogy a Szent Szellem (*Pneuma, Sanctus Spiritus, Ruah, Purusa*) megérintette őket mint személyeket, illetve a közösséget, amelyben élnek. Ha ugyanis egy társadalom eszerint tagolódik, s ebből adódóan a tagokat jelentő emberi személyek a maguk méltóságának, értéküknek megfelelően rendeződnek, más szóval, a társadalomban *természetüknek megfelelő helyen* állnak (amiben, mint Platón hangsúlyozta, a döntő, hogy az ember lénye szerint milyen viszonyban áll az Igazsággal), az számos vonatkozásban pozitívan befolyásol minden említett lélekszintnek megfelelő – egyébként szükségszerűen válságos állapotba zuhanó – életkörülményt is. Mert *az ember tökéletesedése, amely minden egészséges társadalmi rend célja, e megszentelt rendre épülve valósulhat meg*. Philip Sherrard meggyőzően mutatja be: „Társadalmunk ember által kreált, nem isteni rend. Tulajdonképpen nem más, mint kivetülése azon emberi elmének, mely elvágta kapcsolatait az istenivel és a földdel; és ha egyáltalán vannak ideáljai, akkor azok tisztán időbeliek és végesek, és a társadalom tagjainak pusztá földi jólétére vonatkoznak.”² Nem kell messzire visszamennünk az időben, hogy ezen igazság szorosban a magyar társadalom sorsát érintő, meghatározó érvényének felmutatásával találkozunk. Mindszenty József, Magyarország hercegprímásának emlékirataiban olvashatjuk: „A tapasztalat azt mutatja, hogy minden ellenkező igyekezet ellenére az emberi társadalomban a legfontosabb a világfölötti Isten létének elfogadása és egy magasabb, túlvilági rendeltetés hite. A transzcendens hit megváltó tartalma nélkül a különböző civilizációk, vagy lassan, vagy gyorsabban, de egymásután elsorvadtak, kiürültek s aztán eltűntek. A történelem mutatja, hogy nincs hatalom, amely az emberiség életébe erősebben tudna belenyúlni és a lelkeket mélyebben tudná érinteni, mint a vallási tartalom spirituális ereje. Befolyása, vagy ennek hiánya, a polgárok lelkiismeretét alakítja, és döntő tényező akkor, amikor világnézeti pártok versengenek és harcolnak egymással a politika porondján is.”³

Mindszenty József bíboros szavai szinte szó szerint egyeznek azokkal a megállapításokkal, amelyeket az ökológiai válság (!) emberi tényezőinek vizsgálata során többek között Seyyed Hossein Nasr, Othmar Spann vagy a jelen kötetben Philip Sherrard, Lord Northbourne megfogalmazott.⁴ E perspektívák ugyanis komoly következményekkel bírnak a természetszemlélet és a környezeti tudatosság tekintetében is, amelyek pedig messzemenően áthatják a tudományos vagy gazdasági koncepciókat.⁵ Arról beszélünk, hogy ha távlatokban gondolkozva jelentős és mélyreható változásokat szeretnénk elérni például a környezetvédelem területén, akkor a mai általános felfogásban pusztán materiálisnak tekintett *legelembb jelenségek megközelítésében és értelmezésében is érvényesítenünk kell* – például egy vallásos avagy személy- és világlefetti irányultsággal rendelkező szemléletmód keretein belül – *a szellemi*, ha úgy tetszik, *minőségi szempontokat*, s nem az úgynevezett (egyébként teljes szellemi vakságot kifejező) „világnézeti semlegesség” mellett kell lándzsát törnünk. Minden további nélkül felismerhető: még a fizikai, kémiai stb. jelenségek is a keresztény vagy az úgynevezett „világnézetileg semleges” (értsd: nem tudatos befolyások által irányított) *tudatban* jelennek meg, amely világnézetének megfelelően szemléli szűkebb és tágabb környezetét, s ennek megfelelő következtetésekre jut az adott területen, legyen szó tudományról, gazdaságról, pszichológiáról vagy akár természetvédelemről. Nem mindegy, hogy *lénye szerint* – életének minden pillanatát átható módon – hithű katolikus (muszlim, hindú stb.) tudós kutatja a kozmoszt, vagy ateista-materialista (ez utóbbi végeredményben a „világnézetileg semleges” szinonimája is lehetne). Belátható, hogy e két különböző beállítottságú, törekvéseit, életvitelét, életcélját, önmagához és a világhoz való hozzáállását tekintve eltérő irányultságú ember még egy erdei kirándulást is másképp él át, egészen más eredetet, jelentést tulajdonítva az őt ért élményeknek. E különbség, ha önmagukat komolyan vevő, következetes emberekről van szó, még inkább kiéleződik, amikor tanítanak vagy a kozmoszt tanulmányozzák – és nemcsak az átélés vonatkozásában, hanem mondanivalójuk, sőt kutatásaik eredményeit illetően is.⁶ Kühár Flóris, OSB méltatlanul elfeledett, kiváló tanulmányában írta: „A szemlélet nem pusztán az érzetelemek összege; a szemléletben az alanyi tudat és a tárgyi benyomások sajátos egységbe lépnek, mely úgy a tárgyi mozzanatok kiegészítésére, átalakítására vezet, mint az alanyiaknak színessé, változatossá tételére. A természetszemléletben is így egyesül az alanyi és tárgyi világ. A lélektan régi irányjai az élményeket atomizálták és nem vették észre, hogy az úgynevezett elemi élmények is egy magasabb szintézis egységesítő működésének eredményei. Hogy hogyan nézzük és minek nézzük azt a világot, mely tudatunkban az ingerbenyomások révén tükröződik, hogy a szín és fény sajátos egyvelegének nézzük-e vagy atomok összegének; hogy végesvéig anyagi jellegűeknek valljuk-e vagy pedig meglátjuk benne a szellemszülte vo-

násokat, az végeredményben alanyi igazodásunktól (*Einstellung*), egész világnézetünkötől függ.”⁷

*

Az *Ars Natura* nem elméleti folyóirat – legalábbis nem abban az értelemben, ahogy napjainkban a racionális absztrakciók vonalán felépített elméleteket értik. Miként előző kiadványunkban is kifejezésre juttattuk, írásaink az ökológia elméleti és gyakorlati kérdéseit egyaránt érintik. Kritériumértékű számunkra, hogy szerzőink megvalósítható, gyakorlati szempontból alkalmazható szellemi alapelveket fogalmazzanak meg, melyek egyúttal élet- és természetfeletti perspektívákat nyújtanak a jelenkori ember számára. Fontos számunkra az elmélet, pontosabban a teória, ha nem absztrakt elmeszülemény, hanem – igazi teóriáról lévén szó – világtéremtő, egyetemes ideák leképezése. Más tekintetben az elméleti megfontolásoknak még a bevásárlásnál is meghatározó szerepük van. Amennyiben nincs, annál rosszabb. Gondoljuk meg, mégis mi alapján döntjük el, hogy ezt vagy azt a terméket vásároljuk? Vagy hogy szelektíven gyűjtjük-e a hulladékot? Ha nincs előzetes elgondolás, akkor is választunk „valami” alapján – ami általában a legkevésbé sem jó, sem nekünk, sem másoknak.

Az elmélet és gyakorlat kérdése tulajdonképpen *tudatosság* kérdése. Ki, mennyire tudatos életvitelét illetően. Tudatosságon elsősorban a saját eredetudatot értjük, mely egy nem földi eredetű tudást hordoz magában: a lét középpontjáról szóló, a lét minden szintjén, az élet minden körülményében megnyilvánuló és alkalmazható tudást. Fritz Schumacher írt arról, hogy a teljes ember, aki igazán érintkezik saját lényének középpontjával (tehát életének az életen túlmutatató értelmével és céljával megingathatatlanul tisztában van), nem feltétlenül okosabb vagy „tanultabb” más embereknél, de mindig tudja, mit kell tennie, hogy mi az adott pillanatban üdvös (az életén túlmutatató perspektívák szerint „jó”) tett a számára, így mindenképpen *bölcsebb* annál, aki tudattalanul arra törekszik, hogy az élet minden területén elveszítse önmagát a dolgokban.⁸

A bölcsek, akik számunkra elméleti és gyakorlati szempontból is tiszteletre méltó és példaértékű tekintélyek, egybehangzóan úgy határozták meg a bölcsességet, mint a Végső Önmagunkra (*Átman, Auton, Selbst, Önmaga[m]*) vonatkozó és a saját életben megvalósított tudást. Hangsúlyozták, hogy barátság, család, állami berendezkedés, gazdasági rend, tudomány, lélekismeret stb. csak erre a tudásra építve állhatja ki az időben, a történelemben működő bomlasztó erők állandó ostromát. Mindez azt is jelenti, hogy tudomány, pszichológia, gazdaság stb. csak erre építve nem válik a felbomlás erőinek kiszolgálójává, s ily módon minden valódi érték aláásásának, a természet és az emberi lélek elpusztításának szolgai módon tudatlan cinkosává.

*

Folyóiratunk harmadik–negyedik számában ismét olyan témákkal foglalkozunk, amelyek a természetvédelem, az igazán hatékony környezeti nevelés szempontjából alapvető jelentőségűek. Fontosnak tartjuk láttatni a *szemléletbeli tényezőket*, amelyek *különböző területeken megnyilvánulva* (például: tudomány, gazdaság, pszichológia), *különböző eszközöket használva* a mai környezetpusztításhoz, ökológiai válsághoz vezettek. (Hogy az eddig megvalósult és használt eszközök tekintetében is említsünk néhány példát, gondoljunk az atomenergiára és egyéb energiaipari formákra; a vegyipari eljárásokra; a természettől való elszakadást eredményező gépesítésre; a természet kizsákmányolásához vezető gazdasági koncepciókra; az ember tényleges lehetőségeit, képességeit, világban elfoglalt helyét nem ismerő, szűk látókörű pszichológiai elméletekre és terápiákra; vagy éppen a túlfogyasztásra ösztönző, pszichológiai módszerekkel dolgozó marketingfogásokra; nem is szólva a modern „lélektani” kutatások hatásáról a természetszemléletre.) Tóth I. János írja a környezetfilozófia gyakorlati teendőit illetően: „A környezeti válság megoldásának folyamatában [...] módszertani szempontból az első és legfontosabb lépés a jelenlegi »környezetpusztító« társadalmi tudat és ideológia kritikája, illetve egy »ökológikus« társadalmi tudat és ideológia kidolgozása.”⁹ Pontosan ebből kiindulóan építettük és építjük fel az *Ars Naturæ* rovatait is.

A problémákra való átfogó rátekintésből egyenesen következik, hogy a megoldáshoz vezető utakat nem redukálhatjuk egyszerűen a szelektív hulladékgyűjtésre, a megújuló energiaforrások alkalmazására vagy a növény- és állatfajok védelmére. Ezek természetesen rendkívül fontosak, képviselnünk kell ezeket és tennünk kell azért, hogy megvalósuljanak. Azonban lényeges, hogy *lássuk* a mélyebben gyökerező okokat. Nem kényelmesedhetünk el abban a tudatban, hogy társadalmi szinten ma csupán a „tudatos fogyasztóvá válással” érhetünk el eredményeket. Nem elég pusztán erre tanítani a gyermekeket és fiatalokat. Kezdetben érezniük, később tudniuk és látniuk kell az önmagunkhoz és a világhoz való hozzáállásunkból következő összefüggéseket, értékkülönbségeket is (amelyek például az említett területeken kézzelfogható valósággá válva meghatározzák az emberiség sorsát) – és ha azt szeretnénk, hogy életüknek születést és halált meghaladó értelme és célja legyen, akkor *elsősorban ezeket kell ismerniük*. Mert amennyiben a tudomány és a gazdaság, s közvetve a pszichológia és még számos más, a mai ember számára törekvései kibontakoztatásához fontos terület hozzájárult a környezetpusztításhoz, annyiban éppen az a hozzáállás és benső magatartás irányította, amelynek a természet holt anyag csupán, a szellem pedig egy neuronok által vezérelt racionális elméműködés szinonimája.

Tudománykritikánk nem valamilyen öncélú tudományellenességből következik, hanem a ma tudományosnak nevezett szemlélet rendkívüli korlátozottságának és a saját határait tekintettel nem lévő beállítottság korlátlan uralomra

törésének felismeréséből.¹⁰ A modern tudomány (a kvantumfizika eredményei ellenére is, sőt – sajnos ezt kell mondjuk – azokból adódóan még inkább) materialista szemléletének illegitim kiterjesztése minden életterületre,¹¹ napjaink gazdasági irányultsága,¹² társadalmi problémái, az ember lelki (és szellemi) zavarai s ezek értelmezési, megoldási kísérletei¹³ mind összefogva és fokozottan jelentkeznek az értelmetlen környezetpusztításban, amelynek egyszerre végrehajtói és szenvedő alanyai vagyunk minden élőlényel együtt.

Ökológiai perspektívákban azért is kiemelten foglalkoznunk kell a modern tudomány határaival, mert – mint Nasr írja – „*Minél inkább kiemelik az autentikus spiritualitás és a tudomány általánosan elfogadott felfogásának alapvető metafizikai és episztemológiai eltéréseit, annál inkább lehetséges a tudomány számára egy új paradigma kimunkálása, amely összhangban lehetne a spiritualitással, és az emberi psziché és egyszersmind a természet területe feletti egyre fokozódó hatalmával nem fenyegetné már az ember létét is a földön.*”¹⁴ Az általunk fő vonatkoztatási pontnak tekintett szellemi tradíciók valóságértelmezése összehasonlíthatatlanul hatalmasabb, átfogóbb és tulajdonképpen egzaktabb a modern tudományénál. A tradíciók által nyújtott tudás felöleli a fizikai, az empirián túli pszichikai és szellemi világot, valamint a léten túli végső valóságot is. „A tudomány valójában azon az ideán alapul, hogy csak egyetlen érzékelési mód és a külső valóság egyetlen szintje létezik, melyet ama egyetlen tudatszint tanulmányoz. Szerinte a világ az, amit látunk, amennyiben kiterjesztjük a »látás« szó értelmét arra is, amit a mikroszkóp vagy a teleszkóp mutat [...]. Ezzel szemben az autentikus spiritualitás azon az alapvető tézisen nyugszik, amely szerint nemcsak valóságsszintek, hanem a valóság ama szintjeit megismerni képes tudatszintek is léteznek. Amit a külső világból érzékelünk, az tudatunk módusától függ, de nem abban az értelemben, ahogy egy hegyre rátekinető geológus olyan geológiai struktúrákat lát, amelyeket a nem-geológusok nem érzékelnek; inkább abban az értelemben, hogy a pusztán fizikai értelemben vett valóság más, nem-fizikai szintjei is a hegy részei lesznek, amely akkor ismerhető meg, ha magasabb tudatszinteket is birtoklunk.”¹⁵

*

Tudjuk, hogy napjainkban sem csak olyan irányultság létezik, amely (bárhon nyilvánuljon meg) lélek- és környezetpusztító; vele szemben létezik egy szellemi eredetű, és minden területen konstruktív (így ökológikusnak is nevezhető) beállítottság. Ezt – és főként ezt – valamennyi rovatunkat illetően igyekeztünk és igyekszünk felmutatni.¹⁶ Az ember lelkében ma is él a normalitás, amely az igazi értékeket felismeri, megőrzi és továbbadja, s ennek megfelelően alakítja a világot. Jelen van, igaz, egyre inkább az emberi lélek mélyén, egyre kevésbé aktív, személyes alakjában, inkább csak lehetőségként, személyiségünk háttérében. Ám jelen van, mert ha nem lenne, nem látnánk, mi az, ami öröktől fogva

értékes és érvényes, s ennek ellenére eltűnőfélben van világunkból. Az ember feladata részben e normalitás fenntartására való törekvés – aktívan képviselni ezt az értékrendet és magatartást azokon a területeken is, ahol ma már szinte elképzelhetetlen. Valójában úgy látjuk, „az »ökologikus« társadalmi tudat és ideológia” pontosan ebben, *a szellemi hagyományok metafizikai doktrínáiból levezethető értékrendben gyökerezik*. Ezért a természeti folyamatok megközelítését, a társadalom szellemi életét és a társadalmi gyakorlatot illetően – álláspontunk szerint – *nem „új” szintézisre van szükség, hanem a hagyományok már meglévő, szellemi eredetű (és minden létező életterületre kiterjeszthető) igazságainak újrafelismerésére és alkalmazására*. Az embernek önmagából kiindulóan kell meglátnia, e feladat ma miért nem valósul meg.¹⁷

Egy előszó keretei nem alkalmasak arra, hogy részletesebben kifejtsük az imént mondottakat. Ugyan folyóiratunk előző és mostani összevont számának írásai e tekintetben is magukért beszélnek, a jövőben külön ennek szentelt tanulmányokban foglalkozunk még a kérdéssel. Emellett, szemléletünkkel és irányultságunkkal kapcsolatban természetesen a jelen kiadványban is lényeges állásfoglalásokat találhat az olvasó.¹⁸

A környezeti válság megoldásáért folyó személyes és társadalmi törekvések *jelenlegi állását illetően* – mintegy értékmérőként –, minden szentimentális múltba vágyást és romantizálást, de a túlracionalizált elméleteket is félretéve, érdemes átgondolni még a következőket. A szellemi alapokkal rendelkező normalitást (szellemi, lelki irányulást és értékrendet), mely minden hagyomány doktrínájából levezethető (és sehonnan máshonnan nem!), Hamvas Béla egy helyen *idill*ként határozta meg. Az idill az ember benső (pszichológiai) és külső (társadalmi, gazdasági stb.) világában egyaránt megvalósulhat, de csak akkor, ha megvalósítja. Mint írja:

„[...] minden ember legerősebb ösztöne önmagában és a világban az idillt helyreállítani. [...]. Az idill az öröklét meghitt nyugalmanak analógiája, itt és most. Annyi valósul meg belőle, amennyit akarok. Ha valaki belép egy házba, a székek és az asztal, az ágy és a szekrény elhelyezéséből tudja, hogy az emberek, akik itt élnek, az idillben élnek, vagy feldúltan. Idillben élni az ember legnagyobb tehetsége. Mindenkinek a szemében látható, hogy az ember mit tud az idillről, és azt mennyire éli. Nem idillt élni boldogtalanság. Ha valaki a határt átlépi, tudja, hogy az országban az idillből mit valósítottak meg. Ami az embert a huszadik században annyira megrettent, az ellenidillnek ez a dühödt rohama a rend és a béke, az arány és a meghittség ellen. Az idillre az állatok jobban emlékeznek; nem tagadják meg rokonságukat az angyalokkal; de még inkább a madarak, a virágok és a csillagok.

Az idill a tiszta lét életrendje; mindegy, hogy milyen tudás őrzi, a *tao*, vagy a kereszténység.”¹⁹

Aki önnön legbensőbb lényegére irányulva gondolja lelki–szellemi környezetét, tehát benső életében az Igazságot kutatja, arra is törekszik, hogy a természeti világot, a maga teljességében, egymással hierarchikus viszonyban álló tudat- és létszinteknek megfelelően bensővé tegye, s ez úton – a kozmosz megismerésével – is Végső Önmagához közeledjen. Mindennek még a lehetősége sem jöhet létre, ha nem ismerjük fel a kozmosz hierarchikus szerkezetét. „A »létszintek« vagy »jelentőségfokozatok« felismerése nélkül nem tehetjük a világot Önmagunk számára felfoghatóvá – mondja Schumacher –, és a leghalványabb lehetőségünk sincs önnön helyzetünk meghatározására; annak meghatározására, hol helyezkedik el az ember a világegyetem rendjében. Csak ha képesek vagyunk rá, hogy a világot valamiféle létrának lássuk, és ha képesek vagyunk látni az ember helyét ezen a létrán, csak akkor ismerhetjük fel, hogy az ember földi életének értelmes feladata van. Talán az az ember feladata – vagy ha úgy tetszik, egyszerűen az ember boldogsága –, hogy lehetőségeinek magasabb szintű megvalósítását, magasabb létszintet vagy »jelentőségfokozatot« érjen el, mint ami »természetes« osztályrésze; még csak nem is tanulmányozhatjuk ezt a lehetőséget, ha nem ismerjük el a hierarchikus szerkezet létét.”²⁰

Folyóiratunk ehhez a benső úthoz is szeretne támasztékokat nyújtani. Aki életében mérvadónak tekinti az életfelettit, avagy életének gravitációs pontja önnön legbensőbb lényege, annak számára a *természet* (*prakriti*, *phüszisz*) nem önmagában érdekes, hanem mindig *a természetfeletttel való relációban*, a Szellemmel (*purusa*, *pneuma*), a tudat tudatfeletti középpontjával való relációban. Pusztán technikai eredmények eléréséhez a természet körében kutakodni, vagy a természetet metafizikai princípiumok fényében tanulmányozni: két különböző dolog. Számunkra az utóbbi a fontos. Minden hagyomány azt tanítja, hogy a kozmosz a kozmoszfelettiségből, a metafizikai valóságból nyeri saját valóságát. Ennek értelmében az igazi „természetkutató” a természettel foglalkozik, de valójában a természetfelettit kutatja: a természet természetfeletti eredetét, a természetfeletti természetben való jelenlétét. E kutatás minél intenzívebb, a természetfeletti annál tisztábban ragyog fel, a természeti valóság pedig annál inkább a természetfeletttel áthatottként mutatkozik.

E megfontolásokat szem előtt tartva indítjuk el állandó rovatunkat „Környezetfilozófia és környezeti nevelés” címmel. A rovat a környezetfilozófia alapkérdéseinek tárgyalása mellett,²¹ közvetve vagy közvetlenül, mindig érinti a környezeti nevelés elméleti és gyakorlati lehetőségeit is. Bemutatja az ökológia metafizikáját továbbá a „tudatökológia elméletét”,²² mely oly módon ragadja meg a természettel, tágabb értelemben a környezettel való kapcsolatban rejlő személyes és közösségi perspektívákat és feladatokat, ahogy eddig egy környezetfilozófiai irányzatnak sem sikerült. Természet és természetfeletti viszonyával foglalkozó metafizikai és religionális irányultságú tanulmányok mellett a jövőben különböző tradíciók ide vonatkozó szövegeinek magyar nyelvű for-

dításait is szeretnénk közölni itt annak jegyében, amit Seyyed Hossein Nasr a következőképpen öntött szavakba: „A Kozmoszt lehet úgy tanulmányozni, hogy egy külső valóságnak tekintjük, amelynek törvényeivel a különböző kozmológiai tudományok foglalkoznak. De egy növekvő önmagunkra ébredés szemléletével is tanulmányozhatjuk vagy mint ami egy segédeszköz a »Tökéletes Önazonossághoz« vezető úton. Ekkor a kozmosz nem külső objektummá, hanem egy olyan kriptává válik, amelyben az Igazság keresője keresztülutazik, és az utazóban oly mértékben interiorizálódik, amilyen mértékben eme »utazás« közben képes fokozni öntudatát, és a tudatosság egy magasabb fokára tud lépni. Hogy [...] Rúmít idézzük:

Az ég csillagait tiszta csillag-szerű lények töltötték meg.
 A menny külső burka, a Zodiákus vezetett minket;
 de legbensőbb lényegünk kormányozta az eget.
 Formában a mikrokozmosz, valójában a makrokozmosz vagy:
 Innen úgy tűnik, hogy a gyümölcs a törzsből ered,
 valójában a törzs csak a gyümölcserő van.
 Ha nem volna remény, sem vágy e gyümölcs után,
 akkor miért ültetne fát a kertész?
 Tehát a fa a gyümölcserő született, még ha ez máshogy is tűnik.
 Ezért mondta Mohamed: »Ádám és a többi próféta
 az én zászlóm alatt követnek.«
 Ezért mondta képletesen a mindent tudó mester:
 »Mi vagyunk az utolsók és az elsők.«
 Mert ha úgy tűnik is, hogy Ádámtól születtem, valójában
 én vagyok minden őse. Tőlem született Ádám
 és miattam érte el a hetedik mennyországot.»²³

*

Folyóiratunk jelen számát Dr. Jeszenszky Ferenc emlékének ajánljuk.

K. L.

Jegyzetek

¹ László András: *Civitas dei – Civitas diaboli*. 2001-ben tartott előadás. Írásos változata megjelent: *Északi Korona* (Budapest), 7. sz. (2004. január) 17–23. o.

² Ld. a jelen kötetben.

³ Mindszenty József: *Emlékirataim*. Budapest, 1989, Szent István Társulat, 156. o.

⁴ Ld. például előző számainkban Seyyed Hossein Nasr: *Vallás és a környezeti válság. A környezeti válság spirituális és vallási dimenziói; valamint Othmar Spann: A gazdaság átka és áldása a különböző közgazdasági tanok megítélése szerint. Ars Naturae* (Szeged), I. évf. (2010) 1–2. sz. Illetve a jelen kötetben Philip Sherrard: *A modern tudomány és*

az ember dehumanizálódása és Lord Northbourne: Pillantás a mezőgazdaságra. Mind a négy szerző rendkívül sokat tett a környezeti válság „mélyszerkezetének” és megoldási lehetőségeinek feltárásáért.

⁵ Ahogy például Seyyed Hossein Nasr fogalmazott: „a vallás széleskörű doktrínával bír azon világ természetét illetően, amelyben élünk. Azaz a vallás, amikor még szerves egész volt, nem pedig olyan csonka, mint manapság Nyugaton, nem csupán Istenre és az emberi állapotra vonatkozóan szolgált tanításokkal, hanem a világ természetét illetően is. Doktrína alatt pedig itt tudást (*docta*) értek, nem csupán véleményt, hanem *valódi tudást, amelyet semmilyen módon nem érvénytelenítenek a világról szóló tudományos ismeretek. Minden vallás ellátja követőit az érzelmi és szentimentális területeket érintő tanításokon és az erkölcsös viselkedésre vonatkozó alapelveken túl tudással is, mégpedig a szó legmélyebb értelmében vett tudással, Istenről, az emberi állapotról és a természetről egyaránt.*” Vallás és a környezeti válság. I. h. 189. o. [Kiemelés – K. L.]

⁶ „A tizenhetedik századtól fokozatosan, elsősorban Nyugaton, majd az utóbbi évtizedekben a világ más részeire is kiterjedően elutasították a természetről való religionális tudás érvényét és legitimitását. A legtöbb ember, aki tanulmányozza Eriugena vagy Aquinói Szent Tamás természettel kapcsolatos nézeteit, legfeljebb történészként teszi ezt. Nézeteiket a modern nyugati társadalom fő sodra azonban nem fogadja el többé a világra vonatkozó legitím tudásként. Ami elveszett, az a természet tanulmányozásának vallásos, nem pedig egyszerűen »költői« módja, ahogyan ezt a kifejezést manapság elcsépeelt és természetesen egyáltalán nem pozitív értelmében használják.” Uo. 190. o.

⁷ Kühár Flóris: A misztikus természetszemlélet alapjai I. *Katholikus Szemle* (Budapest), XLII. évf. (1928) 1. sz. 3. o.

⁸ Ld. Fritz Schumacher: *A kicsi szép*. Budapest, 1991, Közgazdasági és Jogi Kiadó.

⁹ Tóth I. János: *Fejezetek a környezetfilozófiából. Szerzők és irányzatok*. Szeged, 2005, Jate Press, 9. o. [Kiemelés – K. L.] Tekintsük át nagyvonalakban a környezetfilozófia alapkérdéseit. Ebből is nyilvánvaló lesz, miért szükséges egy ökológiai folyóiratban tudományos, gazdasági, társadalmi, pszichológiai kérdésekkel foglalkoznunk: „A környezetfilozófusok tipikus kérdései a következők. *Milyen sajátosságok jellemzik általában a természetet és szűkebb otthonunkat, a Földet? Mi jellemzi a természet és a társadalom viszonyát? Mindig is ellentmondásos volt a természet és a társadalom viszonya, vagy a probléma valamelyik korszakhoz vagy társadalmi formációhoz (gyűjtögető–vadászó, földművelő, ipari, fogyasztói társadalom) köthető? Ha valaha harmonikus volt az ember és a természet viszonya, akkor annak a korszaknak a gondolkodását (ideológiáját) milyen sajátosságok jellemezték? Napjainkban a környezeti válság milyen súlyú problémának tekinthető? Szükség van-e társadalmi struktúránk és értékrendünk átalakítására, vagy a környezeti válság megoldható a gondolkodás és a struktúra jelenlegi keretein belül? Mi a szerepe a modernitás ideológiájának a környezeti válságban? Hozzájárul-e a környezeti válsághoz, hogy az élő természethez és annak egyes részeihez (állatokhoz, ökoszisztémákhoz, talajhoz stb.) úgy viszonyulunk, mint az élettelen dolgokhoz? Erkölcsi szempontból helyesnek tekinthető-e ez a viselkedés? Beszélhetünk-e az élő természet önértékéről vagy csak (számunkra való) hasznossági értékéről? Erkölcsileg és/vagy gazdaságilag kell-e viszonyulni a természethez? A természeti és környezeti források jelenlegi és jövőbeni elosztása összhangban áll-e a társadalmi igazságossággal? Ha a környezeti erőforrások kimerítésével jelentős hatást gyakorolunk a jövő generáció sorsára, akkor miért nem ismerjük el a velük szemben fennálló felelősségünket? A tőke és a globalizáció hogyan hat a környezeti kérdésekre? Milyen változtatásokra van szükség a társadalom technológiájában, struktúrájában és értékrendjében, hogy megszüntessük a környezeti válságjelenségeket?*” Uo. 7–8. o.

¹⁰ Távoll áll tőlünk a tudományellenesség, ellenben „állítjuk, hogy létezik – de legalábbis létezhet – egy minden absztrakciótól mentes közvetlen tapasztalat, amelynek bázisán a természet valóban átható megismerését jelentő tudomány bontakoztatható ki, mégpedig úgy, hogy abban – a modern korban (legalább az ismeretelméleti alapvetésnél) elengedhetetlennek tartott – materializmus semmilyen szerephez nem jut. *Egy ilyen tudomány minden korszakban és bármely »régi« vagy »új« tapasztalatot integrálva művelhető, mert szellemi volta nem a témából, hanem művelőinek szellemi színvonalából következik.*” Szmorad Csaba: Megjegyzések a tradicionális és a modern természettudomány viszonyáról II. *Északi Korona* (Budapest), 19. sz. (2006. január) 41. o. [Kiemelés – K. L.] Ld. továbbá az írás első részét (*Északi Korona* [Budapest], 17. sz. [2005. szeptember] 5–10. o.); illetve Seyyed Hossein Nasr: *The Need for a Sacred Science* című könyvét (Richmond, Surrey [UK], 1993, Curzon Press).

¹¹ „[...] bármely szekuláris ideológia, amely megpróbálja helyettesíteni a vallást, egyúttal mindig megkísérli eljátszani a vallás szerepét. Ez történt a modern tudományosság ideológiájával Nyugaton, amelyet sokan »vallásként« fogadnak el. Ezért van az, hogy azok az emberek, akik tucatnyi árucikket próbálnak eladni a televíziókon keresztül, úgy tesznek, mintha »tudósok« – a »tekintély« ügynökei – volnának, akik mindig fehér köpenyt viselnek, nem pedig a tradicionális papok fekete palástját. Az új »papság« tagjaihoz hasonlóan akarnak látszani, és egy álvallás papságaként működnek. Egész vállalkozásukat úgy találták ki, hogy ne csupán szokványos tudománynak tűnjön, hanem olyasvalaminek, ami pótolja a vallást.” Seyyed Hossein Nasr: Vallás és a környezeti válság. I. h. 184–185. o. Fontos megállapításokat találhatunk még e témában Hamvas Béla „Természettudományos mitológia” című tanulmányában (In *Világválság. Válogatás Hamvas Béla folyóiratokban megjelent írásaiból*. H. n. 2004, Hamvas Intézet, 136–150. o.) .

¹² „Mindannyian tudjuk, ha személyesen nem is érdeklődünk a környezeti válság metafizikai, spirituális és kozmológiai gyökerei iránt, mégis tudatában vagyunk ama ténynek, hogy külsőleg (azt nem mondom, hogy bensőleg is) a krízist az emberi szenvedélyekre, különösképpen a hamis szükségletek (amelyek igazából inkább vágyak) megteremtésével felerősített mohóságra apelláló modern gazdasági rendszer okozza és tartja fenn.” Seyyed Hossein Nasr: Vallás és a környezeti válság. I. h. 185. o. Ld. még Lord Northbourne írását a jelen kötetben. Nem mellékes, hogy a hamis szükségleteket generáló vágyak kontrollálásában, különösen a modern nyugati világban, a pszichológiának is nagy a felelőssége. Ezzel kapcsolatban ld. Rama Coomaraswamy „Pszichológiai integráció és vallásos szemléletmód” című előadását a jelen kötetben.

¹³ Ld. Titus Burckhardt „Modern pszichológia” című írását a jelen kötetben.

¹⁴ Seyyed Hossein Nasr: Spiritualitas és tudomány – Konvergencia vagy divergencia? *Tradíció* évkönyv, Debrecen, 2003, Kvintesszencia Kiadó, 85. o. [Kiemelés – K. L.]

¹⁵ Uo. 81. o. Nasr professzor, aki filozófia mellett *fizikából is* doktorátust szerzett, könyvek, tanulmányok hosszú sorában fejtette ki, hogy rendkívül szigorú feltételek mellett, hogyan lehetne megtalálni a spiritualitás és a tudomány érintkezési pontjait. „Azt lehet mondani – írja –, hogy a legsürgetőbb feladat a kozmosz szent tudományának megteremtése, amely *nem feltétlenül tagadná a modern tudomány felfedezéseit, hanem a kozmosz egy másfajta ismeretével szolgálna*, ami annak megszentelt valóságában gyökerezik. Egy ilyen tudomány lenne a spiritualitás és a tudomány érintkezési területe, *amely tudomány valaha létezett a különböző tradicionális civilizációkban*, ám a spiritualitás jelenkori képviselői csak ritkán beszélnek róla. *A jelenleg oly könnyörtelenül megalázott, sőt mondhatni ököcidiumnak nevezett aktus révén meggyilkolt természet megszentelt szemléletével szolgálna.*” Uo. 85. o. [Kiemelés – K. L.]

¹⁶ Ld. például Othmar Spann, Josef Lob, Rolf Amtmann, Ananda Coomaraswamy, Peter Milward, Jeszenszky Ferenc, Murányi Tibor, Vukics András írásait a jelen kötetben.

¹⁷ „Pszichológia és pneumatológia” rovatunk többek között ennek belátásához is számos támpontot nyújt. Ahogy Ananda Coomaraswamy írja: „Hésziodosz úgy tartotta, »az ember számára mindenek közül a legjobb«, ha békében él önmagával, az erre törekvő tradicionális pszichológia pedig az egyetlen lehetséges kiutat mutatja meg a jelenlegi civilizációt mozgásban tartó gazdasági vagy politikai hadviselés szűnni nem akaró állapotából. Semmilyen más gyógy mód nem segíthet, csak egy szívből jövő átalakulás.” A jelen kötetben.

¹⁸ Ld. például Horváth Róbert írásait, különösen a „Természet és természetfeletti viszonya különböző tradíciókban” című tanulmányt a jelen kötetben.

¹⁹ Hamvas Béla: *Patmosz II.* H. n. 2004, Medio Kiadó /Hamvas Béla művei 4/, 9–13. o.

²⁰ Fritz Schumacher: A legnagyobb erőforrás – az oktatás. In i. m. 97–98. o.

²¹ Ld. a kilencedik jegyzetet.

²² Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt a következő kérdéseket kell feltennünk magunknak: „Hogyan lehet valaki ökológus úgy, hogy a tudati környezet tisztasága nem érdekli? Hogyan nem zavarják a saját mentális befolyásoltságai? És hogyan lehetne tradicionális értelemben ökológusnak tekinteni mindazokat, akik a tudatot folytonosan csak a külső környezetre terelik, a környezetbe és a körülményekbe oltják – mintha nem bírna transzcendens középponttal? Végül is *minden* szennyezés így keletkezik. [...] Mindenmű környezettudatosság tekintetében legfontosabb számunkra a »bölcsek társaságában lenni« elve (a *szatszangáé*), ahol a bölcseket és a társaságot könyvek vagy a spirituális kreativitás más formái is jelenthetik.” Horváth Róbert: *Tradíció és ökológia. Ars Naturae*, id. kiad. 300. o.

²³ Seyyed Hossein Nasr: *Öntudat és Tökéletes Önazonosság. Axis Polaris* (Budapest), 1. sz. (é. n.) 33. o.